

Iturria: *Jean Martin Hiribarren, Iruñeko bestak 1845*
(Patri Urkizuren edizioa). Lapurdum VI, 2001.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/H/HiribarrenBestak.htm>

IRUÑEKO BESTAK 1845

Jean Martin Hiribarren

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

Iruñeko bestak 1845

Izan haiz, Chaho, Iruñian,
Iraila zenian lauian.
Bada zer dukan han kaustu?
Zertako ez duk kondatu?
Egotu nauk beira gosia
Noiz, egorriz behin asia,
Hik, *Ariel* aberatsa
Ezkiltzen huen hatsa.
Ah! ez dakik bada othe
Jendek zenbat hauten maite,
Jainkua utziz elizekin,
Mintzo bahiz gizekin?
Paristarren koplak utziz
Hitan, baduk bethi untziz,
Eltze ustelian iraki,
Izpiritua ausarki.
Paristarrak gatzik eztik,
Emaguk beraz hiretik.
Errak: gazen Iruñerat,
Hango besten ikusterat.
Bigarren egunian horra
Non ginen zaldian gora,
Urdazuriko patarrian
Mendiz eramanak airian.

Irailaren lauian horra
Non ginen zaldian gora
Urdazuriko patarrian
Mendiz eramanak airian.
Lehen bizkarren puntatik,
Lapurdi galtzian bixtatik,
Pisu bertzalderat jaustian,
Baztan hedatu zen lezian

Han Moya eta Arizkun
 Urak elkharrekin lagun,
 Ikusten dire herrunan
 Sorroz ferdutzen errekan;
 Etxe hazkarrekin naski,
 Bainan beltzak ere aski;
 Xutik utzi behar dire
 Gustu zaharrian baitire.

Arthaldiak bi alderditan
 Alha dire mendietan;
 Inguru nasaiki sasi,
 Hetan otsua bethi nausi;
 Idatze, othe, erreka,
 Non nahi sortzen metaka;
 Eremu hoietan doana
 Bihotzian niaiz da ilhuna.

Elizondo zelhai batian
 Garbi jauntzia ikustian,
 Bihotza zaizu arintzen,
 Arraizia gaindik sortzen,
 Iduri du dioela,
 Oihian igeri dagola.
 Hauzuak, beira ungi niri,
 Non da herri ni iduri?

Landan badu artho, harbi;
 Lurrak ekhartzen zer nahi;
 Lagun maite ostatuko,
 Errak hik ezetz, Patxiko?
 Ez da eskas haragirik,
 Ez zikhiro gizendurik;
 Diru duna sakoletan
 Ungi heltzen ostatutan.

Emaztiak dire jakinak
 Nola atzeman arrainak,
 Saltoz bere hoberenian
 Jauztian hekin etxen aldian:
 Sarian dituzte baratzen,
 Amuz direnien trufatzen;
 Harri azpitan aingira
 Gizentzen trenxoinen beira.

Aitzinat, haurrak, aitzinat;
 Laster Maringo zubirat,
 Zubi ozar eta, haltua:
 Ez egin behiti saltua.
 Bi menditan ukiz zangoz,
 Nonbait da erdian hondoz;
 Berri-berritan egina,
 Segurian dua beldur dena.

Barnia sudun edariaz
 Ukiz izari handiaz,
 Loth arimaz Belateri,
 Higan mihia ageri,
 Higan, higan, bethi higan,
 Makhur, zutik, itzulikan,
 Oihanak handi orotan,
 Fagoz dire patar hartan.

Baldin denboraz Belaten
 Zenbat herio egin den
 Nihor kantaz hasten bada,
 Gorraren egitia on da
 Aitzian mendi horren leziak
 Lehen gorde heriotziak,
 Bada lazteko beldurrez
 Eta urtzeko nigarrez.

Harria bezain borthitza
 Izanik ere bihotza,
 Ez gal denbora solasen,
 Nola bazine Parisen;
 Mendia bezin handiak
 Hemen obratu gaizkiak;
 Ez da nihon izan lurrik
 Hain odol garbiz bustirik.

Mendiz hiru oren huntan,
 Utz dezagun orai Baztan,
 Erratzu ezker haranian,
 Ultzama berriz eskunian;
 Zuazte ahalaz airetan
 Bideko bi herrixketan,
 Ez baituzu gustuz segur
 Janen, nahiz duzun agur.

Behin han jaten banago;
 Hirriak bazuen gogo,
 Hirugarren zerbitzuan
 Ethortzian zopa kaikuan;
 Garbantzotik zikhirotat,
 Olotik azetarat,
 Behar zen gan hastamuka
 Beldurrez nausia xoka.

Argiak

Iruñian gaituk, muthilak;
 Bazter orotan ezkilak;
 Pezak pezari oihuka,
 Jendia non nahi murruka.
 Hau da munduaren sortzia!
 Gaitz da elkhar ezagutzia.
 Jende orainik heldu da,
 Bihar non sarthu behar da?

Sartzian fransesak hirian,
 Hiria jarri lorian,
 Guziek kasik iduri
 Gutan nahi aitzindari.
 Lau egun hautan bederen
 Ez da lanik ikusiren:
 Jan, edan, nun nahi dantza;
 Biba, ez diguk lan gaitza!

Anjelusek jo du, horra,
 Argiz etxetan berdura
 Basuak zazpi koloretan
 Izar dire paretetan;
 Balkoinen burdinak suaz
 Ikusgarri dire gauaz;
 Aingeru khoruak iduri,
 Beira athen arkueri.

Non nahi ziren kolonak
 Antze handitan eginak,
 Bere frisa, kornixekin,
 Gain-behera piztuekin;
 Argiz seinalatuz kantak,
 Ikusten dire paretak
 Mintzo direla arraiki,
 Kortesanuak bezain zinki.

Ez bada ere kontutan,
 Komerziua agurretan
 Hainitz ederki da mintzo;
 Egun ona zuen atzo.
 Korreiua estaltzian argiz,
 Ez da errenkura astiz;
 Noizbait galdu da beltzdura
 Eta argitu figura.

Zenbat izan den fidela
 Suz da mintzatzen kartzela;
 Zerbitzua du oraino
 Seguratzten gaixto deino.
 Eliza dorren puntatik,
 Ageri ziren urrundik,
 Argitan distiantenak
 Bafatzen bere urinak.

Aitu baduzu mintzatzen,
 Entzun dukezu aiphatzen
 Ezkila baten omena,
 Hirian den handiena:
 Hamabi zapatain barnian
 Koka omen luzke lanian,
 Elkhar uki gabetarik,
 Birungan denak jarririk.

Hartaz behiti kanpotik,
 Aingeruen eskuinetik,
 Ageri zen dorre gainian
 Gurutze bat ederrenian:
 Distiatuz ilhunbetan
 Argi gaindiz gauerditan
 Hedatzen zuen eguna
 Guziek maite dutena.

Palazio guzietan,
 Lehen plazen ezkinetan
 Ehunka ziren agurrak,
 Mihi zuztenak sukharrek;
 Argi bat etzen ageri,
 Non etzen betan koplari
 Ez duke eho kalakak
 Asmatua Espainolak.

Zezenetako tokia

Iruñan zezen lasterka
 Jende biltzeko metaka,
 Lehen josteta da bethi,
 Unhatzen du nihor guti,
 Seinalatuz geroz besta,
 Lami gehiago ezta,
 Denak kantaz eta oihuz
 Zezenetarat hurbilduz.

Baldin zezenen haita da
 Berant hasten ere bada,
 Goizik jendia hurbil dago,
 Beldurrez gal berantago.
 Gose khentzekuaz oroituz
 Plaza estaltzen da munduz,
 Ez plaza beharra sarri,
 Bainan hurbilena hari.

Mintzatu gabe zezenez
 Dugun har idia gizonez;
 Erragun non, nola diren
 Hanbat jende kokaturen.
 Bada pesiaz arima,
 Neska, muthil, aita, ama;
 Hainitz dire galtzadunak,
 Ez gutiago soindunak.

Hoitan nihor, nahi dena,
 Utz Besta bigarrena,
 Bihurto etxerat gauian,
 Izanik ere beharrian;
 Zaurthu gabe bihotz minez,
 Nonbait zurrungan egonez,
 Goizian goizik bazterretan
 Kausitzen dire airetan.

Etxe bat, zabal inguruz,
 Arrundan josia buruz,
 Bada Takoneraz goiti,
 Athe, leihuak itsu bethi.
 Diot hesten dituela,
 Gaitzetsi ez daiokela,
 Non ez den ankas bestekin
 Jostetan zezenekin.

Kanpo alderditik hori;
 Dorre ezta bat iduri,
 Bere zimenduz bakharrrik,
 Ez da gero halturarrik,
 Uztai etxe horren barnia,
 Ez dian estalki gabia,
 Mintzo naiz erdiaz, zeren
 Bera leihorra den jenden.

Erdia hutsa utzirik
 Leihor da bazterretik,
 Bi metra naski halturez
 Athekak badire zurez,
 Ihes lekhu segurenak
 Zezenen kontra eginak;
 Hek ez balire kausitzen
 Nola ager han beiratzen?

Harat gizonen ondotik
 Sartzen direnian hargatik
 Zezen errabiatuak,
 Badire bertze lekhuak,
 Lehen athekaren aldian,
 Hiru urratsñoren bidian,
 Ezin higanak saltoka,
 Gutiago potikoka.

Azken atheka gainetik
 Jar tokiak haitz onetik,
 Hasten dire gibelatuz,
 Dorriari berari lothuz.
 Han dituzu inguruan
 Hamabortz alkhi tornuan,
 Han dago populu xehia,
 Sorkhan, oihuz ezin asia.

Ez du beldur iguzkia,
 Ilez ere da jauntzia;
 Gogorra delarik mandua,
 Ez da hura bezin sendua;
 Gizonek kaskua ageri,
 Arabak buruz iduri,
 Emaztiak aldian sanoki,
 Kontu gabe beruak uki.

Zahatua han bethi mentan
 Kurri dabil ezpainetan;
 Urrixak eta ohotsak
 Arin dauzka nafar hatsak.
 Denak tripa komunekin,
 Ez hargatik hutsenekin;
 Zintzurak eta mihiak
 Iduri harri-biziai.

Haro pixgarri herrunkan,
 Kantarua bethi hurrupan;
 Bipela ere ausarki,
 Xurienetik ez naski.
 Hango jendiak, alegera,
 Baden nihor hartaz gora
 Ez du kasurik egiten,
 Ez behin ere sobresten.

Han ez da khario solas,
 Bokhata ere ez eskas,
 Nahiz titxuak titxuarekin
 Duazin bethi gatzarekin;
 Karanbak eta karajuak,
 Demonio berstelatuak,
 Nahasten dire airetan
 Ehun biben hedoietan.

Gorago zazpi lerrotan
 Jarriz hobeki alkhitan
 Arteko jende sosduna
 Uriz kanpo duzu, Jauna!
 Balkoinak baititu gainian,
 Ez da nihor busti menian,
 Gauza prezagarri dena
 Denbora denian ilhauna.

Kontu dio ohoriari,
 Errankizun ohoinari;
 Hartakotz doble pagatzen,
 Khetan dirua egortzen;
 Han hintzen Eyheraburu,
 Hirigoyen hire buru;
 Bientzat Bitoriano,
 Gizon maite bezain sano.

Han dire Eliza, herri,
 Aphez, baile, botikari,
 Eskribau herrixketakuak,
 Ez ahantz sastre hirikuak,
 Modistak bere pikuekin,
 Erdi-andriak alabekin,
 Maixtrua haur bat eskutik,
 Mandozaina suz hatsetik.

Balkoinetik da hedatzen
 Urriak duena pisatzen,
 Paparo zuri, ederra,
 Traba Diamanta bera;
 Ez aipha infantzun majuak,
 Duke, grandeza, hidalguak;
 Lerruan: Oraa zaharra,
 Baldes oraino hazkarra;

Martinez, gorphutzez arin
 Izpirituz zorrotz bezin;
 Plumaia burutik Concha,
 Gazte bezin kasik beltza;
 Paria gobernadoria
 Arropa guzia urria;
 Pagoaga eta Lopez
 Sahetsetik gakuak urrez.

Hanbat izar lerruan josi
 Etziren khoruan itsusi:
 Gisa hartako uztairik
 Othe da nihon bertzerik;
 Birabira gain guzia,
 Hedatuz bere grazia,
 Ageri zen begietan
 Diruaren gastuetan.

Xoragarri zen ikustia
 Hango beztitzeko moldia:
 Urdin, gorri, hori, xuri,
 Zer etzen gainian ageri!
 Ohorezki ageritan,
 Aitzindari bulharretan,
 Gurutzia lerruan metaka
 Eta nihoiz bat banazka.

Hetaz kontu behar bada,
 Frantses baloria guti da
 Frantses soldadu lehenak
 Ez ditu hekin laurdenak,
 Nahiz duen hurbilago
 Gaitz ikusi gehiago:
 Baditezke populutan
 Jan beharrak ohoretan.

Utziz bixta hedatzerat
 Erreginen balkoinerat,
 Sobra othe da erratia
 Zein eder den hango jendia:
 Eginak guziak bertzek
 Eta ez gure laguntzek,
 Jainkuak amaren sabelian
 Eman bezalako moldian.

Garenen irakusterat
 Agertzen gare mundurat;
 Atzeman bada atzeman;
 Ez da nihor sartzen aman;
 Hastetik zare egina
 Gero beharko duzuna;
 Itsusiaren pulitzia
 Alfer da igurikitzia.

Bederen espainol gorthia
 Ez da itsusizko etxia
 Hara non den Erregina,
 Goizik emazte egina,
 Adinarentzat pisuzko,
 Arraizia khariozko;
 Egia da nik ikustian
 Urhatua zela bidian.

Haren larrua satinez,
 Iliak berriz kasik urrez,
 Nihoiz nihon itsusiak,
 Kolore xuri-gorriak;
 Eder bezin ona, omen,
 Nork du aski laudaturen?
 Jainkuak emana Jainkuari
 Ungi duako handian.

Hari hurbil zen Infanta,
 Eretu beltzetan pulita;
 Erresuman maitatua,
 Den bezinbat bantatua
 Aingeruak bezin ezti,
 Erregen arraza bezti,
 Bardin mantalin xuritan,
 Graziak ziren begitan.

Bi aldetarik zituzten
 Fransesen printziak ikusten,
 Adituz: zer muthil paria,
 Damurik ez dela guria!
 Hurbil ziren gero aldian
 Cristina segida berian,
 Muñoz, zeren zen ederra,
 Haren Fernando beharra;

Narvaez, kopeta gaitza,
 Iduri bezin borhithiza,
 Zarco, San Carlos handiak,
 Jendez ere onhetsiak;
 Asis, erregen odola,
 Ben soldado bezala,
 Eta hi gure Harispe,
 Hango nihoren ahalke.

Begi golpe bat oraino
 Zezenak has arteraino
 Oi, zer jendezko baratzia!
 Hori buruzko ohatzia!
 Zer sederia ederra
 Burutik lephua behera,
 Broderia askorekin
 Eginak orratzarekin!

Azken lerrotarik goiti
 Ageri da behar guti.
 Jendiek baleta Chinak
 Han dituzte eros dunak;
 Persak han ditu begiak
 Seda artetik utziak;
 Gathiak dire urre lodiz,
 Ezpisatuak bekhaitzez.

Amerikako hazia
 Han da hedatzen guzia;
 Zilharginak badu hetan
 Non irabaz kontuetan.
 Zirikuz gordiak eskuak,
 Iliak legun aphainduak,
 Eva berri, espainolak
 Pobrentzat dire idolak.

Andre gazte, bai zaharrak,
 Aire ausarki beharrak,
 Seinale dire alkhitan
 Bere lorez haizeketan;
 Konda lephokuen koloriak,
 Soin beltz, hori, more, ferdiak;
 Hetaz dire ezagutzen
 Airosak non diren jartzen.

Gainbehera, oi ausartak;
 Berinazko larga-bixtak
 Hari dire seinalatzen
 Zein den hobeki beztitzen;
 Han dire bethi ageri,
 Zein bere urian igeri,
 Urgulu baltuz jauntzia,
 Bere aldian jelosia.

Azken hori bethi dena
 Biziotan higuinena,
 Atzaparrik gaixtuenekin
 Eta bihotz erriarekin,
 Zeinek gehiago agur
 Hari dire gauza eder;
 Bat haizekin zabaldua,
 Bertzia despitzaz hestua.

Ez da ederkien dena,
 Markisaz laudatuena,
 Inbidia fugiarekin
 Antolatuz begiekin;
 Gutti daki hark barkhatzen
 Norbaitek badu ixitzen:
 Ah, indiekin bizkarrian
 Zer erremesia barnian!

Frantsesei girgileriak,
 Hango urre, sederiak;
 Xapelak Iruñarrentzat
 Doian on besta maskatzat,
 Lastuak iduri urrekin,
 Traputzar batzuk sedekin.
 Bego, bego begientzat
 Nausi dena herrientzat.

Ez bedi Franses andrerik
 Banta hobeki beztirik;
 Gathu zehatuak ziren
 Bertzez neurtzen baziren.
 Aire pisua damurik
 Iruñarrak duelarik;
 Badu segur kortesia
 Nor nahik bezin handia.

Jende deusik dakiena,
 Mintzaritan ederrena,
 Arraia da aldekuakin,
 Bat egiten agurlekin,
 Horra soldaduak berak,
 Gardia ziren bakharrak,
 Othoitzez zauden jendiari,
 Sobratuz zuanian athiari.

Ez bertze asko bezala,
 Sakrenonden daritela,
 Dixidatuz kulazekin,
 Salbaiatuz konsinekin.
 Prudentzia segitzeko,
 Ez da bethi fidatzeko
 Kanpo itxura ederrei:
 Fidatu behar da tzarrei?

Espainolak arrotzen du,
 Konfiantza galdetzen du;
 Frantziako ezkinetan
 Eskas zen Nafartarretan;
 Iruñeko itzuliak
 Eman ez baitu begiak,
 Egonen dire aphur bat
 Maita gabe elkhar hanbat.

Nafartarra da ondua,
 Behar da ezagutua;
 Bertziak bezala da gaixtua;
 Ez egin hobiagoz saltua;
 Haren lurak ez du nahi,
 Adiskidentzaren bahi,
 Arras haurrai arin ditin;
 Etzaie hori ematen.

Zezenak

Ez badu ikusi berak,
 Ez du erranen paperak
 Zer den gudu izigarri
 Mintzatzerat nohan hori.
 Zezena mendi batekin,
 Bere ahal ez deusekin,
 Hau da gizona burutan,
 Bien odola zurrutan.

Kostuma zaharren errua!
 Noiz zaik xarturen ondua?
 Ordu huke suntsitzeko,
 Eztiago agertzeko!
 Ikusatzu atheratzen,
 Elkharrekin aitzinatzen,
 Hamar bat gizon tieso,
 Lerruan jarriz besoz-beso.

Hartzen dutena erdian,
 Mentadun herri guzian,
 Duzu erregen aiskidia,
 Montes, josteten hastalia.
 Montes bere lagunekin,
 Bertzez kasu gutirekin,
 Badua zerbeit eskatzerat
 Erregien balkoin perat.

Errespetu handienian
 Han dago belhaun bat lurrian,
 Humilki buruz behera,
 Eta denak hari beira.
 Gakhua, libragai zezena,
 Aski iguriki dena,
 Arthikitzen zaio airez,
 Moldatua erribanez.

Nemurseren andriak bada,
 Isabelen nahia da;
 Izan du ohore hori,
 Beiratu lehenari;
 Errege espainolentzat
 Agertzen bethi nausitzat;
 Zezenetan berian ere
 Hortako frogak badire.

Aphez eta mirikua,
 Pare bardin ohitua,
 Athian dituzte ezartzen,
 Eian nihor den behartzen.
 Paperez eginik gizon bat
 Ethortzian plaza erdirat,
 Hirriak dire saltatzen,
 Ez baitu nihor izitzen.

Lehen barrera athetik,
 Bigarrenaren azpitik,
 Ilkhiz xahalen aita,
 Sartzen da plazan saltota;
 Patroina bakharri kaustuz,
 Hasten zaio sudur ziztuz;
 Mundua oihuz goratik,
 Mila biba ingurutik.

Laster ikusteko zer den,
 Hartuz boliada lehen,
 Hor tripatik adarretan
 Ematen du girginetan;
 Patroinak tripa bultua
 Ihiziz zuen hantua;
 Hirriz eman zen mundua,
 Xoriz bethetzian zerua.

Han uso bat plazerekin
 Ikusi zen hegalekin,
 Ez jakinez jautsi norat,
 Gaten erregina ganat.
 Lehen Erroman segurki,
 Iruñian bezin goraki,
 Banaturen zuten hola
 Zerua mintzatzen zela:

Isabela, zure khorua!
 Jabal bedi Carlos berua;
 Sorthu zare erregina;
 Ixil zeruko dohaina.
 Erreginak Nemursari,
 Eman zion uso hori:
 Hartaz artha izan badu,
 Zuina higitzen du!

Aski da jostetarena;
 Bilha begiez zezena.
 Burua kasik zeruan,
 Arrapua suilaz musuan,
 Behatzez joka lurrari,
 Marrumaz beira jendiari,
 Plazan dabila lasterka,
 Desafiatuz adarka.

Nor da bada agerturen
 Orai kontra zezenaren?
 Ausartzia handirekin
 Montes bere lagunekin.
 Zein den gero jakiteko
 Hemen dut seinalatuko;
 Ez da ederrenetarik,
 Ez eta itsusitarik.

Hasia ilia urdintzen,
 Bainan ez zangua pisatzen;
 Behti galtza labur ferdez,
 Sedazko gairik senduenez;
 Aztalak xuri zirikuz,
 Oinetan zapatak larruz;
 Hark duen maipolisa
 Izan behar da belusa.

Errexago da ikustia,
 Ezen ez haren pintatzia,
 Dirdiratzuz iguzkian
 Ehun izarrez begian,
 Zilharra xoilki ageri,
 Zertako beira zolari?
 Maipolis barnekotik
 Paileta gandi sedatik.

Urthez dohanian bezan bat,
 Badu berroitahamar bat;
 Kortesia denak baitu;
 Tretu bizi, beltzak ditu;
 Ez da bizkarrian kargarik,
 Ez lasterkaren trabarik;
 Bururaino espanta,
 Ezagun du zaila dela.

Hark bizkar xuriz zuena,
 Lagunak horiz emana,
 Zen galtza motx arrosekin
 Ez gutiago senduekin
 Besuan zituzten garbiki,
 Doblían behiti puliki,
 Kapa batzuek arinak,
 Hori, urdinez eginak.

Sare beltz sedaz buruak
 Ezin hobeki lothuak,
 Erribanez katagona
 Lephuan behera zohana.
 Hek bezala beztitzeko
 Behar da zenbeit untzako.
 Holakuak toreadoriak,
 Zaldiz dire Pikadoriak.

Azken hoiek zezenetan
 Nola nobliak denboretan.
 Xapel zuri zabalekin,
 Beztidura horiekin,
 Galtza hazkarrenak larruz,
 Barrutik bardin xabalduz;
 Haga luze bat eskuan,
 Zorrotz haltzairuz buruan.

Zaldia begiak gordia,
 Inguru mokanes ferdia.
 Hekien ondotik txuluak,
 Ez baitire behar tontuak,
 Behti, iduri dutela
Figaro piztu zaiela
 Bere jauntzi guziekin
 Tirriatzeko heiekin.

Jo du trunpeta airosak;
 Huna gudu serioesak;
 Ixil jartzen da mundua,
 Nola balitz izitua:
 Plazan zaldiz pikadoriak,
 Eskutan haga traidoriak,
 Hurbil ilkhi tokiari
 Beira daude zezenari.

Xahalaren aita gaitza,
 Farrastan lurrian behatza,
 Erro zabilan inguru,
 Ez jakinez nori buru,
 Izitua, nahasia,
 Ahua arrapoz gaindia,
 Jendiaren harramentzekin
 Errabia guziekin.

Izan gabe flakatua
 Asma guzia galdua
 Bazterreko ihurtzuriz,
 Egorriak aho goriz;
 Zanguak, burua, buztana
 Alferretan zabilkana.
 Ikus duen bezin laster
 Bultu bat inguru ezker.

Hor duako hiru saltotan
 Jastatzeko adarretan;
 Frixtan hurbildurik kolpez,
 Miran hartzen du berustez
 Pikadoriaren zaldia,
 Barrera kontra ilkhia;
 Zaldi bakhotxa zaurituz,
 Lasterka dua aitzinatuz.

Zaldikuak luzatuz lantza,
 Sistatzian espalda gaitza,
 Baldin ungi hartzen badu
 Hainitz aldiz izitzen du;
 Bera bada izitua,
 Mundua ere lastua
 Ikusiz, odolian denak,
 Zaldi bulhar hazkarrenak.

Oi, nola iliak buruan
 Xutik diren inguruan,
 Beldurrez odola hila,
 Hatsik, ez hitzik ez dela!
 Biziaten estalkia,
 Gainekuari adrezia
 Orduan eskasten bada,
 Lazdura sobranitan da.

Lurrerat dua erroz gora,
 Zaldia arin gainera.
 Ouf! Bera ez da ukia;
 Bainan nola den zaldia!
 Bulhar guzia ageri,
 Sahetsetik odol gorri;
 Tripa dario herrestan
 Zezenaren ohoretan.

Zaldizkua, segur iduri
 Zeren dituen ezarri
 Burdin xabalak non nahi
 Kolpe gaixtuen urrun bahi,
 Fundi lezake zezenak
 Urrun balitu lagunak;
 Bainan hurbil dire txuluak,
 Arin dituztenak zanguak.

Ezpadak hekin buruan,
 Airetan harmak eskuan,
 Zezenari dire gaten,
 Jauziz orotarik hasten;
 Sobra hurbil gabetarik,
 Bere kapak arthikirik,
 Zezena dute zorutzen,
 Haren bitima salbatzen.

Hanbat kolorez deithua,
 Zezen errabiatua,
 Heki duakote lauhazka,
 Utziz zaldia ihauska.
 Zer ophila bihotzetik
 Dena urruntzen geroztik!
 Heriuari hurbilena
 Da geroztik segurena.

Arin behar da orduan,
 Kontu egin inguruan;
 Norat behar den ihestu
 Aitzinetik begiztatu,
 Toleadoren ondotik,
 Ahurina muthurretik,
 Dualakotz airez zezena,
 Guzia odol egina.

Atheka behar da geroz
 Bien artian eman saltoz,
 Beiratu gabe gibelat
 Etsaiaren jostatzerat.
 Arthikitzen zaio kapa,
 Nahiz ethortzian lasterka,
 Jabalarazi gezurrez,
 Tentatzaliaren itxurez.

Maiz ikusten da hargatik
 Aitzinatzen kapagatik,
 Atheka jauziz pasatzen,
 Ikharaz denak bethetzen.
 Asko aldiz pikadoria,
 Erroz gora zaldiz gordia,
 Zezena hurbil duenian,
 Ez da mintzo haren menian.

Miletan dohatsu baldin
 Ez badu jo adarrekin!
 Haren musuko ferekak
 Ez dire amen besarkak;
 Itziliphurdi egitian
 Loth baditeke barrerian,
 Lagunek hartuz barnerat
 Hel diteke segurerat.

Zenbat aldiz dago ordian,
 Ubel, umatua, lurrian,
 Barreraren kontra zapan,
 Odola gaiaz zurrutan,
 Zezenak su handienian
 Uki-beldur buru fuinian;
 Ez badiote urruntzen,
 Laster heriua agertzen.

Xarpak xoilki hiruetan,
 Zaldia on iztapetan,
 Eman zuen munduari
 Atsegina pasagarri;
 Hari hil arte azpikua
 Kobarde zezena sendua;
 Bainan hura galtziarekin,
 Bera jarri kobardekin.

Batek zezena adreki
 Biraka zuen puliki,
 Buztan puntatik lothurik,
 Han ibili zoraturik,
 Zezena bira bezanbat
 Hura lastertuz aitzinat,
 Hiru erri etzelarik
 Iphurdirat adarretik.

Zezena saltoz ethortzian,
 Frixtan bazakien airian
 Kaparekin enganatzen,
 Haren dexiduz trufatzen
 Hil denian zenbait zamari,
 Aski zaldizko erori,
 Besta jaunzten da berritan,
 Guziek maite gustutan.

Utzi plaza pikadoriek
 Hartu behar dute txuluek;
 Urruntzen dire zaldiak,
 Zangoz egiten jauziak.
 Hirietako trunpetak
 Eta xirola bastartak.
 Oihuz daude aski dela
 Zaldiz ixuri odola.

Metra eskas den makhila
 Txuluek dute banderila,
 Haltzairuzko puntarekin,
 Sarthu behar lasterrekin
 Zezenari lepho gainean,
 Egon behar adar menian,
 Gaeuz hari bekhos-bekho,
 Beldur gabe harendako.

Eian behar dute oinik,
 Buru, begi, bihotz iminik!
 Doblezka dire makhilak
 Fida direnian muthilak;
 Makhila hek ingurutan
 Paper kroxkatuz jauntzitan,
 Ikusgarri hala hala,
 Zezenen lephuan bezala.

Bethia dire petartekin,
 Zeineri khardo mitxekin
 Baitzaie sua ematen,
 Etxa diren baino lehen
 Folsua ungi dagola
 Sartzen denian banderila,
 Ethorritz aitzin aldetik,
 Ginatuz adar artetik;

Bertzenaz da ikustekua
 Banderila ondikoakua,
 Arthikia adarrekin,
 Gor ahaleko bestekin.
 Piko eta suz mindua,
 Zuziez irakitua,
 Zezena saltoka orruaz
 Jartzen da gora buruaz;

Espaldetako zauriak,
 Doble berak idekiak,
 Ero dabil jo lasterrez,
 Mendeku nonbait beharrez,
 Ozartu nahi delarik,
 Indar guziak bildurik,
 Errabiak hazkartua
 Nahiz hainitz izitua.

Bainan harentzat azkena
 Jo du trunpeta orena.
 Eskuz muleta hedatuz,
 Beira nor duan aitzinatuz,
 Nola errege zetruari,
 Lothuz arrai ezpatari,
 Txulozko lerro batekin
 Bihotzeko bakiarekin.

Deitzen da hori ezpada,
 Holakoez paria bada;
 Ez duen gisa parerik,
 Hortan Montes ageririk.
 Aphuru lazgarri dena,
 Ezpada eta Zezena,
 Bekhoz bekho dire jartzen,
 Elkharren indar miratzen.

Zezen aitzinian gizona
 Behar izan artexena,
 Hura ondartzan zaionian
 Jartzeko adar gerizian;
 Zezena han da ezarria,
 Nahiz ase errabia,
 Ezin gorde dezakena,
 Odol galdetzen duena.

Ezpadaren banderari
 Zezena da beira jarri;
 Higuin ahal da gorria;
 Hark eman dion furia!
 Hantu da hainitz lephotik.
 Hura ikusiz geroztik;
 Zartatzerat duazko zainak
 Bere indarren pikainak.

Nola orduan gizona
 Diteke galtzetan barna!
 Ez du ageri kanpora,
 Bainan du asko pirpira.
 Ikuspen horri josiak
 Daude guzien begiak;
 Ez da deus bertze ikusten,
 Nahiz asko den amesten.

Noizere bada zezena,
 Gehiago ez daukena,
 Baitua saltoz gizonari,
 Ez ustez segur bertzeri,
 Horra, ustez jo etsaia,
 Non duen atzeman zaia,
 Beso ezker petik airian
 Hiltzaliak bide egitian.

Eskuinaz dio adreki,
 Buru galdu gabe, finiski,
 Ezpata hezur artetik
 Zuzen sartzen garrotetik,
 Bi alde espaldan uzten,
 Lehen kolpe lurrian ematen,
 Gorphutz guzia dardaran,
 Azken biziko pirpiran.

Harma atheraz frixtakuan
 Zezenari hiltzerakuan,
 Altxatzen du balentriaz,
 Agurrarazten bilkhuiaz.
 Bere du lehen zezena,
 Urre balio duena,
 Gortheke heian hazia,
 Gosta delakotz bizia.

Badu oraino harekin,
 Aberatsen agurrekin,
 Asko gauza, zilhar, urre,
 Sederia eta lore;
 Guzien mihi puntetan
 Haren izena lerrotan,
 Sekulakotz da ikhasten
 Ohoriak zaizko ematen.

Bainan zezena ukia;
 Aldian utziz hil tokia,
 Gaten bada sarraskitan
 Odola gaiaz zurrutan,
 Haragiz lephua ezagun
 Kolpatzalia ganik urrun,
 Molde gabiaren paguak
 Dire trufazko xiztuak.

Zezena bada nausitzen
 Eta gizona izitzen,
 Bapo da xahalen aita;
 Bapo gizona hileta!
 Ezpada hilik bestetan
 Deus ez da eskas jostetan;
 Bibak dire bazterretik,
 Egorriak bihotzetik.

Ezpada gudutik denian
 ilkhitzen trionfa menian,
 Ikusten da hainitzetan
 Kortesiazo pausutan,
 Andre handien zenbaiti
 Xingola butatzen goiti:
 Heiek dute seinalatzen
 Hila nondik den ilkhitzen.

Nork erran galanteriak
 Hor zituela «graziak»?
 Moruek dute Espainian
 Hori utzi zahar mendian.
 Hiru egunen segidan
 Plazak odola du edan.
 Ehun zamari bederen
 Ezpatan pasatu ziren.

Hekin hertzezko berdurak
 Galdetzen zituzken urak;
 Bainan ohituak naski
 Nihork etzuen arthiki;
 Zezen bat hiltzen zutenian
 Hiru mandok ederrenian,
 Lepho kraskailaz bethekin
 Zaramaten lasterrekin.

Gizonak unhatu onduan,
 Eguna jabaltzerakuan,
 Zakhurrak ziren largatu,
 Zezenekin engaiatu;
 Etzuten eman amorrik
 Nahiz etzuten adarrik;
 Hainitz gathasken buruan
 Nausitu ziren guduan.

Zezenak zituen behin
 Butatzen airetan arin,
 Hartuz adarren puntetan
 Hurbil aldi guztietan;
 Bainan zirenian oroitu,
 Batzuk beharritik lothu,
 Bertziak ixter zainetarik,
 Zezenagan eskutarik.

Hiltzeko azken zezena,
 Bildu zen errotazaina;
 Hamabi ziren hetarik,
 Denak xuriz beztiturik,
 Iliak irineztatuak,
 Batzuk bertzeri lothuak,
 Batian zuazin elkharrekin
 Haga luze batzuekin.

Jainkuak beira makhurtzetik,
Lagunen lerrua uztetik!
Bakhar denak berehala
Eginen du karanbola:
Ikusi ziren nigarrak
Zezena sarthuz adarrak
Bi muthilei ziotenian
Hatsa khendu hoberenian.

Hainitz gathasken ondotik,
Hamabi lantzen sasitik,
Lotzen dute paretari
Onduan lotzeko lurrari:
Utz ordu dire zezenak,
Espainolentzat eginak:
Ni banintz erregetarik,
Ez liteke zezenarik.

Horrek ez du espainola
Izituren berehala;
Ez dut hekien gusturik,
Halere naski nererik.
Dena den, adio bethikotz
Etzarete neretakotz,
Josteta hirriskutsuak,
Barbarian asmatuak!

Zaldi lasterkak

Plazan sarthu dire betan
Hogoi muthil zamaritan;
Bizarrak doian zioten
Kokotsian itzal egiten;
Gorputzez ziren lerdenak,
Larruz itzalian egonak;
Har zitezken jauntientzat
Iguzkiko erregetzat.

Bat zen bezti lander hariz,
Kapatik hasirik xuriz;
Buruan estalki kobria,
Iduri baitzuen urria;
Kaskatik lumek airetan,
Haiziaren hatsez jostetan,
Edertzen zuten nausia,
Jadanik ez itsusia.

Belusa zen bertzia jauntzi;
Halako sedekin untzi
Baliteke bilhatzeko;
Deus hain pulitik gaineko,
Kapa labur hat ezkerrian,
Akhabo dena belhaunian.
Gaphelu xabal batekin
Bi lumaia xurirekin.

Hirugarrena ez gaizki
Bezti zen estranioki,
Galtza largo batzuekin,
Morotako pikurekin,
Sabre eder bat dilindan,
Oihal gaphelu kopetan;
Sedaz bordura guziak,
Kapusailian urreriak.

Nihor etzen bezti hetan,
 Bat bertziaren arropetan;
 Loria bat zen ikustia,
 Ez aipha hala izatia
 Urrezko estriberekin,
 Lantza punta zilharrekin,
 Zangotako brodekinak
 Arropen funtsian eginak.

Zaldi ezin itxikiak
 Emanak Andaluziak,
 Bere gainekuez hartuak,
 Lasterkarat paratuak,
 Farrastan lurrari joka
 Nahiz eman galupaka,
 Ahotik zirrapua jari,
 Irrintzirinaz mintzari.

Galdetzen dute lasterka
 Abiatzia zein lehenka,
 Ekharriak lehertzerat,
 Ahal guzien urtzerat,
 Bere nausiak trionfan
 Eremateko airetan,
 Iduri badakitela
 Bertzenaz deus ez direla.

Airetan zen ereztuna
 Behiti hariz emana.
 Zaldizkuek here lantzekin,
 Zuazilarik lau hatzekin,
 Behar zutena zilhotik
 Atzeman lehen kolpetik;
 Behar zen besta hortako
 Begi on eta zaldizko.

Zaldizko bakhotxak bada,
 Hartuz geroz boliada,
 Segura zuen berekin
 Ereztuna xingolekin;
 Segitzen zaion xingola,
 Kometa buztan bezala,
 Lantza punta zuenari
 Sarthu ereztuen zilhuari.

Zaldiak zuazin airetan
 Largatuak bridanetan,
 Lurra seinale etzela
 Zangoz ukitzen zutela,
 Hekin gainean egoteko,
 Gehientzat lan asko;
 Bainan hagan zituztenak
 Etziren beldur zutenak.

Lasterka horren ondolik,
 Segar baten ingurutik,
 Atxatzen zituzten loriak,
 Zaurthu gabe beso luzeak;
 Hoitan ere gehienak
 Izan ziren eskaldunak:
 Erran nahi da artexak,
 Diona hitz horren funtsak.

Moro bat eman zutenian,
 Xutik alkhi baten gainian,
 Zaldizkuak bazuazun hari,
 Bulharrak zaurthuz pekuari,
 Bainan etzaizkon hurbiltzen,
 Zaldiak ziren izitzen,
 Behin abiatu orduan
 Gibelat egiten saltuan;
 Xanaxak han onduan ziren;
 Zanzepei lothu behar zen.

Batek zaurthu zuen Morua
 Eta irabazi khorua,
 Ezin hurbilduz nihondik
 Lantza arthikiz urrundik.
 Norbera baita suntsitu
 Lantzak duena zilhatu,
 Bestak dire ganbiatzen,
 Berritan emanik sortzen.

Zaldizkuak bi burutarik,
 Arroltzez zarpak betherik,
 Hor dire hasten elkharri
 Besainka, haurrak iduri;
 Ez da zilegi gelditzia,
 Zaldi galupa baratzia;
 Besainka zarpak huts arte,
 Gutik amor eman dute.

Kobrezko eskudak zuzten
 Beso ezkerrian ematen,
 Bisaiatik beiratzeko
 Kolpe hori arroltzezko;
 Hetan leherturik kroskuak
 Saltatzen ziren gorringuak;
 Kiski-kaska zuan denbora,
 Ekhia sartzian ohera.

Zuziak

Plaza nausia arratsian
 Ezin agertu zen hutsian,
 Estali zuten arbolaz,
 Hekien gainak bolboraz,
 Paperezko adarrekin,
 Plegatuak uztaiekin,
 Asur arrudak iduri,
 Edo zenbait asmu berri.

Bi oren handiz bederen
 Etzinduen ikusiren
 Plaza guzian pixturik,
 Bertze nihongo argirik,
 Iduri plazer zuela,
 Besta eder zitzaiola,
 Zeruak berak izarrak
 Utzirik pixtu beharrak.

Arrudak dire birungan,
 Ginharrak denek burrunban,
 Zuzirien ithurriak,
 Izarrezko zurxuriak;
 Argiz eginik dantelak,
 Hedatuak bere belak,
 Argi arte denetarik
 Deseinuak agerturik.

Orga, gaztelu, arkada,
 Iguzki, lanpa parada,
 Zer nahi den figura zen
 Kartuxatik atheratzen;
 Gaten zirenak airetan,
 Jauzten ziren urgulutan
 Ehun arraioz gaindiak,
 Kolore urdin-xuriak.

Plaza Castillo erdian
 Gauza probetxos berian,
 Ithurri bat ur onekin
 Ikusten da plazerekin,
 Hura ere paretetan,
 Dena bezti kartuxetan,
 Aphaindua zen gerlako,
 Su luzeki egiteko.

Hiru gerlako fregatek,
 Higituak mekanikek,
 Jautsiz gain behera betan,
 Gordiak zuzten arrudetan,
 Hiru aldetarik belan
 Eman zioten asko lan;
 Hara hunat bazabiltzan,
 Nola itsasoz balentzan.

Guzietarik deskarga
 Betan egiten aldizka,
 Biratzeko artexketan
 Balak igorritz panpetan;
 Bonbak ziren iguzkiak,
 Balak izarren pesiak;
 Fortiak amor eman zuen
 Zuzirik noiz ez baitzuen.

Pulunpatzen ziren ganian,
 Kolpez aurkhitzen egunian;
 Zenbatenaz ilhunago,
 Hanbat orduan argiago,
 Oi, zer gau ederra hura;
 Ez da halako ardura,
 Ez eta ere beharrik,
 Inguru denian beharrik.

Zuziazko tiruak

Hamar orenak jo onduan,
 Hedatua jendia heguan
 Beira zagon denborari,
 Zeru garbi, ederrari,
 Zitadelan karrosekin,
 Gibeletik oinezkuekin,
 Sarthu zen gorthe guzia
 Argiz zuela hesia.

Kanpotik eta barnetik
 Alderdi guzietarik,
 Birabira harrasiak
 Zuzko sokekin argiak,
 Bastun hegi guzitan,
 Inguruko itzulitan,
 Hiru herrunka bederen
 Suz piztu basuak baziren.

Portaliak gain beheretan,
 Zubien bere gathetan,
 Denak suzko argiekin
 Arin ziren gauarekin;
 Ezker eskuin hainitz urrun,
 Milaka bazen lanpiun,
 Ezarriak halturetana,
 Bide bazter guzietan.

Hetaz piztuak arbolak,
 Hetaz gaztela kantaiak;
 Etzen uste bizi lurrian
 Bainan ametsezko gauian,
 Ethorritz zitadelatik
 Argi nola eguzkitik.
 Agertu zen zitadelan
 Tronu bat egina gelan;

Zariola sederia,
 Franjetan dena horia,
 Arkajuz egin colonak,
 Urria gaindiz daritenak.
 Gorthe dena han zen jarri
 Beira zuzien gerlari;
 Sua zen hasi kanpotik,
 Soldaduz zen larrainetik.

Balazo enganatzaliak,
 Ederrenian beztiz airiak,
 Jausten ziren izarretan
 Ibiliz nola jostetan;
 Pezak ixil hari ziren
 Arthikitzen iguzkiren;
 Oren batez zeru dena
 Izan zen sutan emana.

Bazen kasik errateko
 Sobera zela lurreko;
 Halako gerla ikustia
 Nihorentzat nigar bidia;
 Soldaduentzat odola;
 Bainan kontu diotela
 Kekin ezpata gorriak
 Seinalatzian justiziak.

Pasaiuak

Ilhun alderat hirian,
 Pasaiatuz agerian,
 Gaindiz da jendia ikusten,
 Ttipi handiak nahasten.
 Edergailu munstratzeko,
 Hara-hunat ibiltzeko,
 Jendiak ilkhi nahi badu,
 Takonerak gaitzik ez du.

Nahi denian norbeit jarri
 Ez da nihon eskas harri;
 Badire itzal ederrak
 Eginak platan adarrak,
 Erdian zabal baratziak
 Arraiki zabalduz loriak,
 Hala nola koloretan,
 Denak gaindiz usainetan.

Hiri barnian da pasaiua,
 Ederra bezin arrarua,
 Jendez, nola liliekin,
 Bethi bezti gusturekin.
 Hortik lekhora kafetan
 Jendia sartzen arratsetan,
 Gizonak bezala andriak,
 Kostuma idekiz athiak.

Bere bolada esnekin,
 Limonada arnandekin,
 Pausu handienian husten,
 Pezeta erdi iristen;
 Tripak ederki betheta,
 Higual zaiote zer gasta;
 Jendia bizi da beroki;
 Gutitan naski hobeki.

Onhetsia alkhiatan
 Jartzia aphezak lerrotan,
 Kate, pasaio, zezenak,
 Guzientzat dire onak;
 Hetan bakhotxa beretzat,
 Jelosla nihorentzat:
 Berak egiten duena
 Nola bertzetan kondena?

Jeloskorra, har eskola
 Ixil egon behar dela
 Bertzek nola hik egitian
 Bere bizitzeko moldian.
 Bere ustez jakinsunak,
 Badire ikusten jaunak
 Trufatzen direnak jendez,
 Beziak hekien tintez.

Hek, kantatuz libertatia,
 Hustian kafetako athia,
 Bidian nihor ezin jasan,
 Guziak ezartzen basan,
 Iruñen ez halakorik,
 Han nihork ez ahalkerik,
 Egitian bertzek bezala,
 Aphez edo lego dela.

Harmada

Ederra zen egun hetan,
 Iruñeko zelhaietan,
 Soldadu lerruan emana,
 Francisco Asisek mana.
 Beruak etzuen izitu
 Nahiz nola zen agertu
 Gerla bide itzulitan
 Utziak aski berritan.

Jendia zagolarik erria,
 Sapha minian baitzen airia,
 Soldaduak arratsaldian
 Kausten ziren hoberenian;
 Ibili ziren lasterka,
 Aitzindariak oihuka,
 Goiti behiti lerrotan,
 Erregen gustu handitan.

Sarthu zirenian hirian
 Etzen bustirik bisaian;
 Hanbat lasterken ondotik,
 Doian ezagun hatsetik
 Asisen zaldizkuek zuten
 Sartzian ederren ematen;
 Bainan bazen oinezkotan
 Zain hartagorik menbrotan.

Halako soldaduekin,
 Aitzindari jakinekin,
 Bentzu diteke mundua,
 Nahi bezin hedatua.
 Ez dire beldur gosiaren,
 Ez eta ere bidiaren,
 Guti janik ikhasiak
 Laster higaten mendiak.

Suntsuna, xirribikekin,
 Nafartar soldaduekin,
 Gerian dabilke jostetan
 Nola Eliza bestetan.
 Goizeti arrats askotan
 Suan eta mendietan,
 Zigarroa bat musuan
 Bizi ditezke multzuan.

Sos baten agorienta
 Hekin edari plazenta;
 Soldadu on ilkhitzeko
 Bada heki beiratzeko.
 Erromanuen denboretan
 Lehoin ziren mendietan;
 Ondoriuak bizi dire
 Gutiago ez baitire.

Bertze hanbat jende zoro,
 Guziak direnian haro,
 Zer diren eskaldun umiak
 Errateko zen, aizkidiak:
 Lau mila urthe bederen
 Nausi dire toki beren;
 Ez da munduan bertzerik
 Hek bezala itzaturik.

Higatu dire mendetan
 Populuak bazterretan;
 Bere lurretik suntsitu,
 Nausiek asko kasatu,
 Eskalduna Pirenetan
 Ez da izitu gerletan
 Aitak ehortzi tokian
 Izanen bethi agian.

Aski J. M. H.